

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון רבי עמרם פריד שליט"א

הפטרת השבוע פרשת פקודי

שאלה: איזו הפטרה יש לקרוא השבוע פרשת פקודי, היות ושנה זו היא שנה מעוברת ופרשיות ויקהל ופקודי נפרדות, ובשבוע שעבר פרשת ויקהל קראו את הפטרת שקלים ולא את הפטרת ויקהל.

תשובה: מן הדין יש לקרוא את הפטרת השבוע פרשת פקודי, אף על פי שדילגו את הפטרת ויקהל, ויש שנהגו לקרוא בשבת זו את הפטרות ויקהל ופקודי יחדיו¹.

להפטיר את הפטרת פקודי שהיא למנהג האשכנזים "ותשלם המלאכה", ולמנהג הספרדים "ויעש חירום" [ואמנם מקרה כזה אינו במציאות שכן לעולם כאשר ויקהל ופקודי מחוברות קוראים בהם או פרשת פרה או פרשת החודש²].

ואולם בשנה מעוברת שפרשיות ויקהל ופקודי נפרדות ופרשת ויקהל הייתה שבת שקלים והפטירו בהפטרת שקלים, כתב במנהגי מהר"ש נוישטט (סימן קמז) שגם למנהג האשכנזים קוראים בהפטרת "ויעש חירום" שהיא הפטרת ויקהל, ולא "ותשלם המלאכה" שהיא הפטרת פקודי, וכתב שם שיש להוסיף עוד ב' פסוקים מ"ותשלם" משום שהוא גמר המלאכה, וכן העתיקו המהרי"ל (מנהגים הלכות טבת שבט אדר), ומלבושי יום טוב (סימן תרפה סק"ה), וכן הביא גם באליה רבה (שם סק"ג), וזוהו נדפס בחומשים שיש לקרוא בשנה כזו להפטרת פקודי ב"ויעש חירום" ולפלא שהשמיטו את המנהג לקרוא עוד ב' פסוקים ב"ותשלם" שהוא המשך ל"ויעש חירום".

ואמנם טעמו של המהר"ש הוא משום שהפטרת "ותשלם המלאכה" של פרשת פקודי היא גם הפטרת יום טוב שני של סוכות [ואמנם שביום טוב שני של סוכות מתחילים לאחר ב' פסוקים, אותם כתב המהר"ש להשלים כשמפטירים "ויעש חירום"], ומשום כך כתב המהר"ש שאם יפטירו בפרשת פקודי

1. למנהג האשכנזים נהגו להפטיר לפרשת ויקהל ב"ויעש חירום" (מלכים א פרק ז פסוק ז), ולפרשת פקודי ב"ותשלם המלאכה" (שם פסוק גא), כמבואר בלבוש (סימן תרפה), וכן מבואר במנהגי מהר"ש נוישטט (סימן קמז), ובמהרי"ל (מנהגים הלכות טבת שבט אדר), ולמנהג הספרדים נהגו לקרוא בויקהל ב"וושלח המלך שלמה" (שם פסוק ג) ולפקודי ב"ויעש חירום", כמבואר באשכול (הלכות קריאת התורה דף סז ע"ב) וברמב"ם (סדר תפילות, המפטיר בנביא) ובאבודרהם (סדר הפרשיות וההפטרות).

וכאשר ישנם ב' פרשיות מחוברות נחלקו הראשונים אם מפטיר הפטרת פרשה ראשונה או אחרונה, יש שכתבו שמפטיר בפרשה ראשונה כמבואר בראבי"ה (חלק ב סימן תקנז), ובאור זרוע (חלק ב סימן שצד) ובמרדכי (מגילה סימן תתלא) הביא את דברי הראבי"ה שמפטיר בראשונה, והביא שם שבמנהגים כתוב להפטיר באחרונה, וכן הביא באבודרהם (שם) שברוב המקומות שבספרד נהגו להפטיר בראשונה, ויש מקומות שמפטירין באחרונה, וברמב"ם (שם) כתב "כל שבת שקורין בה שתי פרשיות מפטירין בה מענין פרשה אחרונה וזו המנהג ברוב המקומות", וכן כתב בשבלי הלקט (סימן פ) שכן נכון שהרי בה אנו מפסיקין ובה קורא המפטיר בתורה, וכן הכרעת השולחן ערוך (סימן רפד ס"ז) והרמ"א (סימן תכח ס"ח), ומטעם זה בשנה רגילה היה ראוי כאשר ויקהל ופקודי מחוברות

שמנהג הספרדים ומנהג פפד"מ שהפטרת פקודי היא "ויעש חירום".

וכן נמצאה תשובה מכתב יד הגאון האדר"ת (בספר שנות דור ודור חלק ב), שכתב שם שכן שמע גם מהגאון רבי שמואל סלנט, שמן הדין יש להפטיר ב"ותשלם המלאכה", ושלא לשנות מן המנהג המבואר בראשונים לקרוא ב"ויעש חירום" יש לקרוא את ב' ההפטרות, וכן נהגו גם בבית מדרשו של מרן החזון איש.

ואולם בשנים בהם ישנם ב' שבתות לחנוכה [הפעם הבאה שקיימת קביעות זו היא בשנת תשפ"ז], מפטירים בשבת השנייה של חנוכה ב"ויעש חירום", ועל כן בשנה מעוברת שיש בה ב' שבתות לחנוכה, ושקלים בפרשת ויקהל, לכאורה יש לקרוא לפקודי רק ב"ותשלם המלאכה" שהרי כל הטעם לקרוא גם את "ויעש חירום" בכדי שלא להפסידה, וכיון שכבר קראו אותה בחנוכה, שוב יש לקרוא לפקודי את ההפטרה הראויה לה לבדה.

ב"ותשלם המלאכה", נמצא שקראו הפטרה זו ב' פעמים, ואילו "ויעש חירום" לא קראו כלל, ולכן כתב לקרוא להפטרת פקודי ב"ויעש חירום", ולטעם זה נמצא שבארץ ישראל שלא נהגו ביום טוב שני, ואין קוראים בסוכות את הפטרת "ותשלם המלאכה", חזר הדין למקומו וקוראים להפטרת פקודי את ההפטרה הראויה לה ב"ותשלם המלאכה", ולפיכך מעיקר הדין יש לקרוא בארץ ישראל בשבת זו למנהג האשכזים ב"ותשלם המלאכה".

ואולם בלוח ארץ ישראל כתב שהנהיגו גדולי ירושלים לקרוא את ב' ההפטרות יחד, שכן הפטרת ויקהל "ויעש חירום" והפטרת פקודי "ותשלם המלאכה" הם המשך אחד בפרק ז' דמלכים, שהפטרת פקודי מסתיימת בפסוק ג' והפטרת פקודי מתחילה בפסוק גא, ולכן כתב לקרוא את ב' ההפטרות את הפטרת פקודי שהיא ההפטרה העיקרית לפרשה זו, ולצאת את דברי המהר"ש ומהרי"ל מלבושי יום טוב ואליה רבה שכתבו לקרוא בשבת זו ב"ויעש חירום", ובפרט

בענין הדלקת נרות

הדלקת נרות במצית גז

שאלה: האם ניתן להדליק נרות שבת על ידי מצית גז שנדלקת על ידי לחיצה על לחצן ההדלקה, ולעזוב את הלחצן כשמסיימת להדליק את הנר האחרון.

תשובה: לנוהגים כדעת השולחן ערוך שמברכים קודם ההדלקה יש להימנע לכתחילה מלהדליק במצית גז, כיון שבכיבוי המצית הרי היא מכבה את הנר שהדליקה בו לאחר גמר הדלקת הנרות, וכפי שהתבאר בשאלה הקודמת שלדעת השולחן ערוך אין לכבות

מכבה דאורייתא אלא דרבנן, וכמבואר ברש"י (שבת קלד ע"א) שכל מלאכת מכבה היא דווקא במכבה לצורך עשיית פחמין וזה שייך רק בגחלת של עץ, ולא בגחלת של מתכת, וכן היא גם שיטת הרמב"ם (הלכות שבת פ"ב ה"ב) שהמכבה גחלת של מתכת פטור, ולפי זה בכיבוי להבת גז שאין בה פחמין אינו עובר משום מלאכת מכבה דאורייתא, וכן דן בבית יצחק (יו"ד ח"ב סימן לא), ואמנם כתב שם בבית יצחק שיתכן שבכיבוי אש ממש חייב מדאורייתא גם אם אינו עושה פחמין, וכל דברי

2. כמבואר בתשובה הקודמת שלדעת השולחן ערוך שמברכת קודם ההדלקה והחמיר כדעת הבה"ג שמקבלת שבת בהדלקה אין לה לכבות את הנר שהדליקה בו, שכבר קיבלה שבת בהדלקה, ואולם לדעת הרמ"א שמברכת לאחר ההדלקה, כפי שהתבאר מן הדין מותר לה לכבות את הנר שהדליקה בו, ויש שנהגו להתמיר כמבואר בקצות השולחן לדעת שולחן ערוך הרב.

3. שכן יש לדון שבכיבוי להבת גז אין משום מלאכת

את הנר שהדליקה בוי, ואולם באופן שאין לה אפשרות להניח את הנר דולק, עדיף שתדליק במצית גז משתדליק בגפרור ותכבה אותו³, וכן הדין לאשכנזים הנוהגים שלא לכבות את הנר שהדליקה בו.

רש"י והרמב"ם אמורים רק בכיבוי גחלת שאינה אש ממש, וכתב שם לדקדק כן מדברי המגן אברהם (סימן שלד סק"ה) שכתב שבמתכת אין כיבוי דאורייתא כיון שאינו דבר הנשרף, ולא כתב לטעמו של רש"י שאינו נעשה פחם, ובהכרח שנקט שכל שהוא אש ממש גם בלא עשיית פחמים חייב מדאורייתא, וכל דברי רש"י רק כשאינו מכבה אש ממש, ואולם בסוף דבריו שם כתב שכיון שכל מלאכות שבת למדו מהמשכן ובמשכן היה הכיבוי לצורך עשיית פחמין מניין לנו לחדש מלאכת כיבוי גם בלא עשיית פחמין, ומניין לחלק בין מכבה אש ממש למכבה גחלת, וכתב שם להניח הדבר בצריך עיון, ולענין הלכה בנידון זה נקטו גדולי הפוסקים לחוש לזה כמלאכה דאורייתא, וכמבואר באחיעזר (ח"ג סימן ס), ובפרט שדעת רב יהודאי גאון המובא בריקאנטי (סימן קכח), ורב האי גאון שהובא ברשב"א (שבת מב ע"א), וכן כתב בהלכות גדולות (סימן ז הלכות שבת פכ"ד) דגם מכבה את הגחלת חייב מדאורייתא.

עוד יש לדון שכיבוי להבת הגז אינו נחשב ככיבוי האש עצמה אלא כגרם כיבוי, שעל ידי מניעת אספקת הגז שהיא חומר הבעירה של האש נגרם כיבוי האש, והרי זה תלוי במחלוקת הראשונים בביאור דברי הגמרא בביצה (כב ע"א) "הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום מכבה", וכתבו שם התוספות (ד"ה והמסתפק) שאין טעם האיסור במסתפק ממנו משום שממהר כיבוי שאין זה אלא גרם כיבוי וגרם כיבוי מותר ביום טוב, וגם בשבת אינו חייב עליו, וכל טעם האיסור במסתפק שעל ידי שהוא מסתפק הוא מכבה קצת ומכסה אורו שאין זה יכול להאיר כל כך והרי זה נראה ככבוי, וכתבו שם התוספות שמכאן יש להתיר בנר של שעווה גדול לחתוך ממנו מלמטה כיון שבשעה שחותך אינו מכחיב את האור שלו ומשום גרם כיבוי אין איסור ביום טוב, אבל הרא"ש (שם פ"ב סימן ז) כתב שטעם האיסור הוא משום שממהר כיבוי, וכיון שהשמן והפתילה הם גורמים את הדליקה כשממעט אחד מהם הרי הוא כמכבה את האש עצמה, ואין זה דומה למחלוקת רבי יוסי וחכמים בגמרא בשבת (קכ ע"א) בגרם כיבוי ששם אינו נוגע בדבר הדולק אלא גורם

שלא תתחדש האש הלאה, ונחלקו האחרונים בדעת הרא"ש אם לדעתו יש בזה איסור דאורייתא או רק איסור דרבנן, בים של שלמה (ביצה פ"ב סימן כח) נקט שדעת הרא"ש שחייב משום מכבה דאורייתא, וכתב שם שלדעת הרא"ש אם חותך נר שעווה דולק מלמטה חייב משום מכבה, ובוזה ביאר את דברי הטור (סימן תקיד) שכתב "נר של שעווה שרוצה להדליקו ב"ט, וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול ליתן סביביו דבר המונע מלשרוף, בענין שיכבה כשיגיע לשם, דגרם כיבוי מותר", ודקדק הים של שלמה שמשמע בדבריו דדוקא קודם שדולק, אבל לאחר שדולק אסור כיון שהוא מכבה דאורייתא, אבל בפני יהושע (ביצה כב ע"א) נקט שאין בדברי הרא"ש טעם לחייבו חטאת אלא סברא לאסור מדרבנן, וכן נקטו בדעתו התפארת שמואל (על דברי הרא"ש שם אות ו) והקרוב נתנאל (אות ס), וכן כתב החזון איש (או"ח סימן לח סק"ו) דגם לדעת הרא"ש אין זה מכבה דאורייתא אלא גזירת חכמים, ואמנם בשולחן ערוך הרב (סימן תקיד ס"ח ובקונטרס אחרון שם) נקט כדעת הים של שלמה שלדעת הרא"ש יש בזה איסור מכבה דאורייתא, ובים של שלמה נקט עוד שאם מסיר כל השמן עד שלא נשאר שמן בנר כלל גם לדעת החולקים על הרא"ש חייב משום מכבה, ובחזון איש (שם) נחלק גם על זה וכתב שהחילוק אינו מובן ד"מה איכא בין נוטל מעט שמן לנוטל כולו כיון דשמן שהוא נוטל עדיין באויר ואין לו שום קשר עם הפתילה, הגע עצמך, אש שהוא הולך וכבה, ונשברה חבית של שמן למעלה הימנה ובא אחד וקלט את השמן מן האויר התחייבו משום מכבה, והרי תנן (שבת קכא ע"א) כופין קערה על גבי הנר שלא תאחוז בקורה ולמה אינו חייב משום מכבה", ונמצא שבאופן זה שעוצר לגמרי את זרימת הגז וגורם בכך לכיבוי האש לדעת הים של שלמה בדעת הרא"ש הרי זו מלאכת מכבה דאורייתא, ואילו לדעת שאר אחרונים אין בזה משום כיבוי דאורייתא אלא גרם כיבוי האסור מדרבנן, וכן נקטו לגבי כיבוי הגז בישועת יעקב (סימן שלד מנכד המחבר), ובתשובות מהרש"ג (סימן סד), ובתשובות מהר"ם בריסק (חלק ב סימן צ), ולפיכך מוטב שתדליק במצית גז משתדליק בגפרור ותכבה אותו שהוא כיבוי גמור.

לבני ספרד שנהגו לברך קודם ההדלקה, אם תוכל לברך לאחר ההדלקה

שאלה: אשה מבני ספרד הנוהגת כדעת השולחן ערוך לברך על הדלקת הנרות לפני ההדלקה, וטעתה והדליקה את הנרות לפני הברכה, האם תוכל לשוב ולברך לאחר ההדלקה.

תשובה: יכולה לברך, שכל זמן שאפשר להדליק בו והנרות דולקים הרי זה כזמן קיום המצווה שעדיין אפשר לברך⁴. וכן הדין גם לנוהגים כדעת הרמ"א לברך לאחר ההדלקה, שאם שכחה לברך מיד לאחר ההדלקה יכולה לברך כל זמן שאפשר להדליק בו והנרות דולקים.

שהדלקה עושה מצווה אם כתבה אחר כך אף שהוא תוך הזמן אינו חייב לחזור ולהדליק, ואם כן שוב כבר עברה המצווה, ומבואר בדברי הרא"ש שאף על פי כן דימה אותם שגם בנר חנוכה נחשב כשיהיו מצווה ויש מקום לראותו כעובר לעשייתו שאם יברך עתה על הדלקת הנרות נחשב כמברך עובר לעשייתו, ולפי זה הוא הדין גם בנר שבת שהוא כמו נר חנוכה יכול לברך כל זמן שהנר דולק מדין עובר לעשייתו, וכן כתב בישועות יעקב (סימן רסג סק"ב) שכל זמן שהנר דולק נחשב כזמן המצווה ויכול לברך דנחשב עובר לעשייתו, ובמאמר מרדכי (שם סק"ג) כתב שהיה נראה לו פשוט שאם שכח ולא ברך שוב אינו יכול לברך שכבר קיים מצוותו, ואולם הביא שמהר"י ברונא כתב שכל שנזכר קודם זמן איסור הדלקה יכול לברך, והביא שם את דברי המגן אברהם שכתב גם אם נזכר משחשיכה יכול לברך, וכתב שאפשר שהטעם הוא משום שעשו מצווה זו כמצווה שיש בה שיהוי, וכסברת רבי עקיבא איגר האמורה, וסיים שם שעדיין קצת קשה שאם היא מצווה שעדיין עשייתה קיימת ומשום כך יכול לברך גם אחר ההדלקה למה לא יוכל לברך משחשיכה, ולמה לא התיר מהר"י ברונא לברך רק בזמן ההיתר, וסיים שם שצריך עיון למעשה, ומכל מקום לעניין הלכה אין לנו אלא דברי המשנה ברורה שנקט כהכרעת האליה רבה שכל שהוא זמן הראוי להדלקה מברכת בו והרי זה כעובר לעשייתו.

4. במגן אברהם (סימן רסג סק"יא) הביא ממהר"ש בשם מהר"ם שששיש חופה בערב שבת ומאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה, ואחר כך בחשיכה תפרוש ידיה על הנרות ותברך, וכתב המגן אברהם "ותמוה היא דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת", ובסוף דבריו שם כתב "ומיהו בדיעבד אם שכחה עד שחשיכה יש לסמוך אמהר"ש", ובאליה רבה (סק"ה) הביא את דברי המגן אברהם, וכתב להקשות שכל מה שאפשר לסמוך על דברי מהר"ש הוא רק בזמן ההיתר ולא בזמן האיסור, וכיצד כתב המגן אברהם לסמוך על מהר"ש אם שכחה לברך עד שחשיכה, וכתב הביאור הלכה (שם ס"ה) ששמע מדבריו שבזמן ההיתר גם האליה רבה מודה לדברי המגן אברהם שבדיעבד אפשר לסמוך על מהר"ש לברך, ולכן כתב הביאור הלכה שבדיעבד אפשר לברך כל זמן שאפשר להדליק בו, ובשו"ת רבי עקיבא איגר (תניינא סימן יג) הביא לדברי הרא"ש בפסחים (פרק א סימן ז) שכתב שהטעם שמברכים להדליק בנר חנוכה וכן בציצית להתעטף ובסוכה לישיב כיון שכולם הם מצוות שיש להם שיהוי, וכתב רבי עקיבא איגר לדקדק מדבריו שדימה את שיהוי המצווה שבציצית וסוכה לנר חנוכה, ואף שלכאורה יש לחלק שבציצית ותפילין גם אחר העיטוף עדיין כל זמן שהוא לבוש בהם עסוק בקיום המצווה, וכן בסוכה כל זמן שהוא בתוך הסוכה, ואילו בנר חנוכה

ברכת ישר כח להרב רוני
ליקר שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון

לתרומות והנצחות, להערות
והארות, ולקבלת העלון במייל
ניתן ליצור קשר 052-7175517
a0527175517@gmail.com

ברכת ישר כח להרב אריה
שינפלד שליט"א על סיועו
בהדפסת הגליון